

MARCELINE LORIDAN-IVENS
és Judith Perrignon

ÉS TE NEM JÖTTÉL VISSZA

21. SZÁZAD
KIADÓ

Budapest, 2018

Vidám ember lett belőlem, tudod, mind-
annak ellenére, ami velünk történt. Vidám
a magunk módján, hogy valamennyit törlesz-
szek a nevetésembe vegyülő szomorúságért.
Az emberek szerették ezt bennem. De vál-
tozom. Nem keserűség ez, nem vagyok ke-
serű. Olyan, mintha már nem lennék itt.
Hallgatom a rádiót, az információkat, tu-
dom, mi történik, megrémülök tőle. De már
nem találok a helyem. Talán az elmúlás el-
fogadása, vagy a vágy hiánya. Lassulok.

Ilyenkor rád gondolok. Látom magam előtt azt a levélkét, amit ott juttattál el hozzám, azt az egyik oldalán szakadt, piszkos, téglalap alakú kis papírfecnit. Nézem jobbra dőlő írásodat, azt a négy-öt mondatot, amelyet már nem tudok felidézni. Egy sorban vagyok biztos, az elsőben: „Drága kicsi lányom”, és az utolsóban is, az aláírásodban: „Slojme”. Mi volt a kettő között, nem tudom. Hiába kutatok az emlékeim közt, nem találok. Keresgélek, de olyan, mint a verem, és nem akarok beleesni. Ekkor újabb kérdéseken kezdek tépelődni: honnan szerezhettél papírt és ceruzát? Mit ígértél annak az embernek, aki az üzenetedet hozta? Mindez ma már lényegtelennek tűnhet, de akkor ez a négyrét hajtogatott lap, az írásod, annak az embernek az útja tőled hozzám, azt bizonyították, hogy még létezőnk. Csak Slojme és az ő drága kicsi lánya maradt meg

belőle az emlékezetemben. Akiket együtt deportáltak. Téged Auschwitzba, engem Birkenaubába.

Azóta a Történelem szimpla kötőjelet tesz a kettő közé. Auschwitz-Birkenau. Néhanyan egyszerűen azt mondják, Auschwitz a Harmadik Birodalom legnagyobb haláltábor. Az idő elmossa azt, ami elválasztott minket, és mindent átformál. Auschwitz egy kisvároshoz épült, Birkenau a mezőn állt. Ahhoz, hogy a másik tábor megpillantsuk, ki kellett jönnünk a munkakommandókkal a nagykapun. Az auschwitz-i férfiak a mi táborunk felé néztek, és arra gondoltak, ott tűntek el a feleségeink, nővéreink, lányaink, mi is ott végezzük majd a gázkamrákban. Én pedig arrafelé néztem, amerre te voltál, azon tűnődve, vajon a tábor-e az, vagy a város. Gázkamrába küldték? Életben van még? Mezők, blokkok, őrtornyok, szöges-

drótok, krematóriumok választottak el minket, mindenekfelett pedig a mardosó bizonytalanság, hogy mi történt a másikkal. Mint ha több ezer kilométer lett volna. Pedig, a könyvek szerint alig három.

Nem sok fogoly közlekedhetett szabadon egyikből a másikba. Ő a villanszerelő volt, aki azt a kevés izzót cserélte sötét blokkjainkban. Egyik este megjelent. Talán egy vasárnap délután. Mindenesetre ott voltam, amikor átjött, és a nevemet hallottam: „Rozenberg!” Belépett, Marceline-t kereste. „Én vagyok az”, feleltem. Átnyújtotta a papírt, és azt mondta:

– Üzenet apádtól.

Csupán néhány másodpercünk volt, ezért az egyszerű tranzakcióért is megölhettek volna minket. Én pedig nem tudtam mivel válaszolni neked, nem volt sem papírom, sem ceruzám, a tárgyak eltűntek az életünk-

ből, hegyekben álltak a hangárokbán, ahol dolgoztunk. A tárgyak a halottakhoz tartoztak, mi pedig rabszolgák voltunk, nem volt egyebünk, csak a varrásba, zsebbe vagy ruhapántba akasztott kanál, meg egy kötél, a ruhánkból letépett szövetdarab vagy egy földön talált vékony zsineg a derekunk körül, amelyre a csajkákat lógattuk. Ekkor elővettem azt az aranyat, amelyet a ruhaválogatásnál csentem el. Egy ruhaszegélyben találtam, oda rejtették, mint a szegény ember kincsét, fogalmam sem volt, mihez kezdjek vele, hová dugjam, hogyan cserélhetném el a feketepiacon. Átnyújtottam a villanyszerelőnek, azt akartam, hogy adja oda neked, de gyanítottam, hogy el fogja lopni, a táborban mindenki lopott, a blokkban egyfolytában ilyen kiáltásokat lehetett hallani: „Ellopták a kenyereket!”. Ekkor azt makogtam neki a táborban tanult jiddis-né-

met keveréknyelven, ha meg akarja tartani, legalább a felét adja neked. Megkaptad-e vajon? Sohasem fogom megtudni. Biztos vagyok benne, hogy rögtön elolvastam a leveledet. Senkinek sem mutattam meg, de a körülöttem lévőknek mondtam, hogy „Írt az apám”.

Akkoriban más mondataid jártak a fejemben, és mindent elhomályosítottak. Amelyeket Drancyban mondtál, amikor még nem tudtuk, hová megyünk. Ahogy mindenki más, mi is azt mondtuk: „Picsipojba megyünk”. Ez a jiddis szó az ismeretlen úti célt jelöli, lágyan visszhangzik a gyermekek fülében, akik mindig így beszéltek az induló vonatokról: „mennek Picsipojba”. Azt hajtogatták gondosan artikulálva, önmaguk megnyugtatóására, amit a felnőttek súgtak nekik. De én már nem voltam gyerek. Ahogy mondani szokás, nagy voltam.

A kastélybeli szobámat átrendeztem, összeréptem az álmaimat, megszabadultam a játékaimtól, Lorraine-kereszteket rajzoltam a falra, és égszínkéék íróasztalom fölé I. világháborús tábornokok – Hoche, Foch, Joffre – portréit aggattam, amelyeket az előző tulajdonos hagyott a padláson. Emlékszel, hogy az orange-i iskola igazgatónője behívatott? Megtalálta a naplóm, tele lázadásaimmal és a főfelügyelő meg egyes tanárok elleni kirohanásaimmal, de legfőképpen gaullista fejtegetéseimmal.

– A lánya fegyelmi bizottság elé kerül; jobban tenné, ha kivenné az iskolából – mondta, hogy megóvjon minket. Rád bízta a naplóm. Valószínűleg elolvastad, és rájöttél, hogy szerelmes voltam abba a fiúba, akivel a buszon találkoztam, amelyik Bollène-be vitt minket iskola után, minden héten neki adtam a kenyérjegyemet, ő pedig cserébe

megcsinálta a matek házi feladataimat. Nem volt zsidó. Két hónapig nem beszéltél velem. Eljött az az idő, amikor úgy vitatkoztunk, mint apa és a tizennégy éves lánya.

Tudtad jól, hogy Drancyban már semmi sem kerülte el a figyelmet, mindent érzékelttem az udvaron felsorakoztatott férfiak komor arckifejezéséből, akiket egyesített az a morajlás és az előérzet, hogy a vonatok éppen azokra a vidékekre indulnak, a nagy Kelet felé, ahonnan elmenekültetek. Azt mondogattam neked:

– Dolgozni fogunk ott, és vasárnaponként találkozunk.

Te pedig azt felelted:

– Te talán visszajössz, mert fiatal vagy, én nem fogok visszatérni.

Ez a jóslat olyan mélyen és végérvényesen belém égett, mint a 78750-es azonosító néhány héttel később a bal alkaromba.

Akaratom ellenére félelmetes kísézőmmé vált. Néha belekapaszkodtam, szerettem az első szavait, amikor a barátnőim – és azok is, akik nem voltak a barátnőim – sorra tűntek el, egyik a másik után. Aztán elhessegettem, gyűlöltem azt, hogy „én már nem fogok visszatérni”, ami téged halálra ítelt, minket pedig szétválasztott, mintha a te életedet ajánlotta volna cserébe az enyéért. Én még életben voltam – és te?

Volt az a nap, amikor összetalálkoztunk. A kommandóm az 5-ös számú krematóriumhoz vezető új úthoz indult követ törni, kocsikat húzni és árkot ásni. Mint mindig, ötös sorokban haladtunk, már mentünk visszafelé a táborba, este hat óra körül lehetett. Tudod, hogy az csakis a mi pillanatunk volt? És szerepel mindazoknak az emlékeiben meg könyveiben, akik életben maradtak? Mert az ipari halálgyárban a találkozás

vágya fellobbant, minden sorstársunk, aki még bírta, megremegett, amikor mi meglátuk egymást, kiléptünk a sorból és egymás felé rohantunk. Karjaidba vetettem magam, egész lényemmel, a jóslatod hamis volt, életél. Már a megérkezéskor haszontalannak ítéltettek volna, elmúltál negyvenéves, volt egy komisz lágyéksérved, amely miatt sérvkötőt kellett hordanod, és egy üzemi baleset emlékeként volt egy hosszú forradás a hüvelykujjodon, de még elég erős voltál ahhoz, hogy a rabszolgájuk legyél, akár csak én. Az volt a dolgod, hogy élj, nem az, hogy meghalj, és én annyira boldog voltam, hogy látlak! Magunkhoz térített a szeretett test érintése, aztán drágán megfizettünk ezért a pillanatért, ami néhány értékes másodpercre félbeszakította a mindannyiunknak megírt kegyetlen forgatókönyvet. Egy SS-

katona megütött, lekurvázott, mivel a nők nem érintkezhetek a férfiakkal.

– Ő a lányom! – kiáltottad, és még mindig a karodban tartottál. Slojme, meg az ő drága kicsi lánya. Mindketten életben voltunk. Az érvelésed tévesnek bizonyult, a kor nem számított semmit, a táborban nem létezett más logika, csak a számok iránti rögeszménk, az ember vagy rögtön meghal, vagy csak később, de semmiképpen nem menekül. Épp csak annyi időm volt, hogy megmondjam a barakkom számát:

– A 27B-ben vagyok.

Elájultam az ütésektől, mire magamhoz tértem, te már nem voltál ott, csak egy darab paradicsom meg hagyma, amelyeket te csúsztattál oda titokban, biztosan az ebéded volt, rögtön el is rejtettem. Hogyan történhetett? Egy paradicsom és egy hagyma.

Ez a két odadugott zöldség mindent helyre tett: újra a gyerek voltam, te pedig az apa, a védelmező, tápláló, ha már csak árnyéka voltál is annak a gyárigazgatónak, aki nancyi üzemében kötöttárut gyártott, annak a bolondos férfinak, aki vett egy kis kastélyt délen, Bollène-ben, és titokzatos arckifejezéssel lovas kocsin vitt oda. Annyira boldog voltál a meglepetésedtől, hogy meg is kérdezteél:

– Mire vágysz a világon a legjobban, Marceline?

Másnap kommandóink újra keresztezték egymás útját. De meg sem mertünk mocanni. Messziről láttalak. Tehát ott vagy még, oly közel hozzám, soványan, lötyög rajtad a csíkos ruha, de még mindig varázsló vagy, az a férfi, akit csillogó szemmel bámulok.

Vajon honnan szerezted azt a hagymát és azt a paradicsomot, amelyeknek annyira

hálás volt az én gyomrom és egy barát-
nőmé?

Nem kaptunk mást, csak felkeléskor némi meleg, barnás vizet, amelyből valamennyit félretettem a mosakodásra, délben egy kis levest, egy fejadagnyi kenyeret este, hozzá hetente egyszer vagy egy karika szürke műszalámit, vagy egy kávéskanálnyi céklalekvárt, esetleg egy darabka margarint, amely két szelet kenyérre volt elegendő. És honnan szerezted a papírt, amire írtál nekem? Hiszen ahhoz sem volt semmink, hogy a latrinán megtöröljük magunkat. Én azt a foltos férfi alsónadrágot tépkedtem apránként, amelyet az érkezésemkor vágtak hozzám, boldog voltam, hogy van mivel kitörölnöm a fenekemet, és szégyelltem magam.

Nem tudom, mennyi idő telt el e között a két pillanat, a két utolsó életjel között. Azt hiszem, hónapok. Vagy talán kevesebb.

Megjegyezted a blokkom számát, a legelső volt a krematórium felé eső sorban, és üzenetet küldtél nekem. Nem úgy írtad alá, Papa. A keresztnevedet írtad alá, ráadásul jiddisül, Slojme, ami Franciaországban már Salomonként hangzott. Visszatértél a szülőföldedre, amely nem várt a nációkra a zsidóüldözéssel, és biztosan szükséged volt arra, hogy megerősítsd az identitásodat, a zsidóságot abban a világban, ahol mi csak „Stücke” voltunk, darabok. Talán találkoztál rokonokkal, lengyelországi kuzinokkal is a táborban, és ők szólítottak Slojménak. Még ma, hetvenöt évvel később is összerezzenek, ha akár egy idegen szájából is azt hallom: papa. Ez a szó hamar eltűnt az életemből, és annyi fájdalmat okoz, hogy csak lelkem mélyén tudom kimondani, a számon nem bírom kiejteni. Hát még leírni!

Valószínűleg könnyörögtél a leveledben, hogy éljek, tartsak ki. Elcsépett, az ösztön diktálta szavak, csak ennyi marad az épeszű embernek, aki nem lát jövőt maga előtt. Minden bizonnal felszólító módban ragoztad ezeket az igéket. Én valószínűleg nemigen hittem abban, amit írtál. Nem annyira, mint egy paradicsomban vagy egy hagymában. A szavak cserbenhagytak bennünket. Éhezünk. Folyt az öldöklés. Még Mama arcát is elfelejtettem. Így aztán az üzeneted egyszerre túl sok melegséget hozhatott, túl sok szeretetet, én pedig, mihelyt elolvastam, rögtön magamba nyeltem, mint egy éhes és szomjas gép. Aztán kitöröltem. Ha túl sokat gondolkodok rá, az utat enged a hiánynak, sérülékennyé tesz, emlékeket ébreszt, meggyengít és megöl. Az életben, a valóságos életben is felejtünk, hagyjuk elillanni a dolgokat, válogatunk köztük, érzelmeinkre

hagyatkozunk. Amott viszont éppen az ellenkezője történik: elsőként a szeretet és az érzékenység veszik ki belőlünk. Az ember bensője megfagy, hogy bele ne haljon. Tudod, mennyire összeszorul ott a lélek, a jövő öt percre szűkül, az ember elveszti az öntudatát.

Soha nem hívtalak segítségül. Amikor rád gondoltam, mindig a négyéves kisöcsém kíséretében láttalak magam előtt, pedig már arra sem emlékeztem, hogy Michel a neve. Mielőtt letartóztattak volna minket, egy tapodtat sem tágított mellőled, bárhová mentél, ott volt a karodban vagy a lábadnál, keze a tiédben, mintha attól félt volna, hogy elveszít. Talán kicsit saját magamat képzeltem az ő parányi alakjába. Egy másfajta hívás volt ez. A drága kicsi lányod voltam. Az ember tizenöt évesen még az. Akárhány évesen az. Annyira kevés időm volt, hogy feltöltődjem veled.

A blokkomból láttam a gyerekeket, akik a gázkamrába vezető úton mentek. Emlékszem egy kislányra, aki a babájába kapaszkodott. Végtelenül megviseltnek látszott. Valószínűleg több hónapnyi borzalom és hajtóvadászat állt mögötte. Akkor szakították el a szüleitől, nemsokára a ruhát is letépi róla. Egészen olyan volt, mint a magatehetetlen babája. Néztem. A babát tartó kezének görcsös szorításából pontosan tudtam, mennyi rémület és feldúltság van egy ilyen kislány fejében, nem volt az még olyan régen, alig pár éve, hogy még én is egy kis bőrönddel jártam, benne a babámmal, meg egy szépítőszeres dobozzal.

Azért írhattad ezt a levelet, hogy tudjam, még ott vagy a közelemben. Biztathattál, hogy nemsoká vége a háborúnak, jön a felszabadulás. Mikor is volt ez a levél? '44 nyarán? Valamivel később? Tudtunk a partra-

szállításokról és a harcokról. Az utolsó szállít-
mányokkal hírek is jöttek a táborba. Min-
den alkalommal volt köztünk, aki meg-
próbált besurranni az A lágerbe a frissen
érkezők közé, akik még karanténban voltak,
nem dőlt el, hogy a gáz lesz-e a sorsuk, vagy
a kényszermunka. Ismerős arcokat keres-
tünk közöttük. És mindig információkkal
tértünk vissza. Így tudtuk meg, hogy Párizs
felszabadult, hogy Leclerc tábornok had-
testei bevonultak a Champs-Elysées-re, és
másnap halkán, kórusban énekeltük a Mar-
seillaise-t, amint reggel és este elvonultunk
a munkakommandók indulásakor és érke-
zésekor katonai indulókat és egyéb darabo-
kat játszó zenekar előtt. De ez csak egy epi-
zód volt, hírek egy olyan világból, amelyhez
mi már nem tartoztunk többé. A gázkamra
még mindig fenyegetett minket. Ott egyen-
súlyoztunk mindannyian. Már csak a jelen-

ben éltünk, a következő percekben. Már semmi sem tudta táplálni a reményt. Elenyészett.

Megérkeztek a magyarok. Több százezeren, nyolc-tíz transzport naponta, emlékszel arra az emberáradatra, mintha egész városok özönlötték volna el a tábort. Nőtték a számok és nőtt a munkatempó is. Levetkőztették és gázkamrába küldték őket, szokás szerint elsőként a gyerekeket, csecsemőket és öregeket. Azokat, akiknek a halála még váratott magára néhány napig, egy újonnan épített részbe terelték össze, egy új tábor kezdeményébe, egészen közel a krematóriumokhoz, ahogy mi hívtuk, Mexikóba. Munkába menet mindennap elhaladtunk előtte. A Kanada felé tartottunk, ahogy a lengyelek a ruhaválogató részleget mondták, mivel ez volt a legkevésbé kemény, mindannyiunk által vágyott munka, ahol a zsebekben egy-

egy kenyérvégre, vagy a hajtásokban akár aranyra is rá lehetett bukkanni. A franciák Perunak hívták. Különleges kartográfia volt ez, miniatúr világ a táborban, lengyel nyelven. Nem tudtam miért, de Mexikó egyet jelentett a közelgő halállal.

Amikor elhaladtunk előttük, néhányan megközelítették az elektromos szögesdrótot, és suttogva kérdezgettek minket. Nem volt már velük a gyerekük, de még reménykedni akartak. Mi azt kérdeztük tőlük:

– Van számotok?

– Nincs – felelték.

Ekkor az ég felé emeltük a karunkat, jelezve, hogy nincs remény. A sorszám volt a mi szerencsénk, diadalunk és szégyenünk. Részt vettem a krematórium második rámpájának építésében, ahová éppen akkor lökték be a gyerekeiket. Nem sokkal később már a ruháikat válogattam.